

kihasználása megoldhatja a vidék gondjait. A mezőgazdasággal fő hivatásként országosan az aktív népesség 6 %-a foglalkozik; a községekben is csak 25–30 %-a. A nemzetközi összehasonlításban igen alacsony foglalkoztatás bővítése nem képzelhető el újraparosítás, környezetvédelmi beruházások, idegenforgalmi s más szolgáltatások elterjesztése nélkül.

A falu-város különbségek erősödése, a vidék emancipációjának hiánya: Nyugat-Európában az 1960-as évektől kezdve napjainkig a korábban ott is fennálló szakadék kiegyenlítődt; város és vidéke egységes régiókba szerveződött. Kelet-Közép-Európában (így hazánkban is) ez a kiegyenlítőds (pl. az infrastruktúra-fejlesztés tartós elhanyagolása miatt) nem jött létre a rendszerváltozásig, azóta pedig, a piacgazdaság nagyvárosokat preferáló körülményei között, a településhálózaton belüli életszínvonal s életmódbeli különbségek aggasztóan megnöttek. Ez is akadályozza a vidék társadalmi emancipációját: a „vidéki” jelző nemcsak lakóhelyet jelent (mint a fejlett országokban), hanem pejoratív íze is van: elmaradottságra, korszerűtlenségre is utal.

Érdekes, új fogalom a *vidék közhaszna*. Ez alatt nemcsak az élelmiszer-termelést vagy más gazdasági tevékenységet kell érteni, hanem például a környezet védelmét, ritka élőhelyek vagy állatfajták fenntartását, a népi kultúra megővését, vagy a kultúrtáj fenntartását is! Senki nem vonja kétségbe műemlék épületek megővésének indokoltságát s költőségét – éppen így indokolt lehet a megművelt földterületek használata fenntartásának – s a paraggá válás elkerülésének közhaszna is.

Úgy vélem, az első résznek a vidék fogalmának tisztázásával kellett volna kezdődnie, s nem a vége felé (a 68 oldalas rész 57. oldalán) felbukkannia. Mivel – mint a szerző is kifejti, – a „vidék” fogalomnak többféle megha-

tározása van, még a hazai szaknyelvben is háromféle, már az indulásnál tájékoztatni kellett volna az olvasót – mit ért a szerző a „vidék” fogalmán?

Nem következetes a szerző a közép-európai volt szocialista országok földrajzi megjelölésében – még egyetlen mondaton belül is ír Kelet-Közép-Európát és Közép-Kelet-Európát. Földrajzi szempontból a Kelet-Közép-Európa (az angol nyelvű szakirodalomban is: East-Central Europe) a helyes, mivel ez jelenti Közép-Európa keleti felét, ahol hazánk is található.

A harmadik rész a *fejlesztési célok* megfogalmazása – ezek különböző szintű és időtávú célok, különös figyelemmel a vidéki társadalom megerősítésére, a helyi döntések és az önszerveződés jelentőségére. A célok megvalósítási menete már szakpolitikai eljárásoktól, lehetőségektől függ; a politikai kiértékelés nem tartozik szakmai kompetenciák körébe.

A könyv – és a kutatás-fejlesztés – szakpolitikai menete több általános következtetést is megenged. Az *első*, hogy ez a háromféle tevékenység *összekapcsolható*. Konceptiózus vezetés esetén ugyanaz a kutatási team – más-más vitapartnerekkel kiegészülve s az érintett állampolgárok véleményét/tapasztalatát megismerve – végig tudja vinni az alapkutatástól az alkalmazásig az egész folyamatot. A *második*, hogy a 2005-ben megfogalmazott (s az 1996-tól folyó kutatásokra alapozott) hipotézisek, mint az élelmiszer-gazdaság megújuló jelentősége, a környezetvédelmi funkciók gazdaságélénkítő szerepe 2009-ben, mint a válság utáni kilábalás egyik lehetséges útja fogalmazódott meg. Igazolva sokszor hangoztatott meggyőződésemet, hogy a tudományos kutatásnak nem időszzerű problémákkal kell foglalkoznia, hanem amelyek öt, tíz vagy húsz év múlva válnak égetően időszzerűvé. Ha az

új vidékpolitika most már épülgető szervezetei átfogó és hosszú távú nemzetpolitika részévé válhatnak a jövőben, a szakembercsoport, a szükséges tudományos megalapozás íme rendelkezésre áll. (*Glatz Ferenc: Új vidékpoli-*

tika, Párbeszéd a vidékért. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ – Párbeszéd a vidékért Egyesület, 2008. 270 p.)

Enyedi György
az MTA rendes tagja

Percz László: Nemzet, filozófia, „nemzeti filozófia”

A kötet az Argumentum Kiadó és a Bibó István Szellemi Műhely gondozásában, az *Eszmetörténeti Könyvtár* sorozat hetedik köteteként jelent meg. A sorozat korábbi hat kötetéhez hasonlóan könyvészetileg kiváló, jó minőségű, igényesen szerkesztett munka.

A szerző, a magyar filozófia történetének legjobb ismerői közé tartozó Percz László igen nehéz, ám fontos és szükségszerű feladatra vállalkozott, amikor hozzákezdett e monografikus igényű fellépő munka megírásához. Igen nehéz feladatra, mivel a magyar filozófia története a lassan több mint két évtizede újult erővel meginduló alapkutatások dacára is nagyrészt feltárára váró tudományterület, hiányoznak fontos bibliográfiái, jó minőségű kézikönyvei és monográfiái is. Sajnos az elmúlt évtizedek finoman szólva nem segítették ennek a tudományterületnek a kibontakozását. Aligha meglepő tehát, hogy e szakterület még a kánonképződés fázisában tart. Percz munkájának tehát már anyaga is problematikusnak mondható, „tárgya” pedig különösképpen az. A magyar filozófia történetének egy kétségkívül jelentős tradícióját, a „nemzeti filozófia” hagyományát kísérli meg feltárni és végigvezetni reformkori kibontakozásától a két világháború közötti lezárulásáig.

Percz László, aki a „nemzeti filozófia” hazai tradíciójának alighanem legjobb ismerője, számos korábbi munkájában foglalko-

zott ezzel a problémakörrel. Habilitációs előadásának írásos változata, mely *A „nemzeti filozófia” toposza a magyar filozófiatörténetben* címet viseli, tulajdonképpen már a jelen munka vázlatát adja. Jelen munka azonban nem csupán az „egyezményesek”, Alexander Bernát, Karácsony Sándor és az „alkat-diszkurzus” lezárásaként Bibó István ilyen irányú gondolatait vizsgálja és teszi *comparatio* tárgyává, hanem a teljesség igényével föllépve (bár ezt az igényt maradéktalanul ki nem elégítve) igyekszik föltárni a „nemzeti filozófia” hazai tradíciójának több mint száz esztendejét. Tárgyalásra kerül a kötetben egyebek mellett Erdélyi János, Böhm Károly, Imre Sándor, Palágyi Menyhért, Pekár Károly, Fülep Lajos és Prohászka Lajos ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódó bölcsellete is.

A szerző rendkívüli jártasságát a témában a felvonultatott irodalom- és hivatkozásjegyzék is alátámasztja. A felhasznált munkák köre igen széles, alapos kutatómunka bizonyítékaul szolgál. Megjegyzendő azonban, hogy Percz az egyes alkotók tárgyalásakor kizárólag azok publikált forrásaira támaszkodik, ám ezt maga sem igyekszik elkendőzni az olvasó elől. Egy ilyen nagyívű, monografikus igényű fellépő munkában azonban úgy gondolom, talán érdemes lenne kitekinteni a többé-kevésbé ismert írók köréből, hiszen a különféle levéltárak és kéziratgyűjteményei bizonyosan rejtnek számos hasznos adalékot az egyes alkotók nemzeti eszméről vallott fölfogására, a „nemzeti filozófiához” való viszonyaira is. A fenti kíváncsi azonban in-

kább csupán megjegyzés a részemről, mint kritika, hiszen egy ilyen aprólékos kutatómunka elvégzése alighanem több kutatógeneráció feladata lehet. Hogy e munkát idővel el kell végezni, az bizonyos, hiszen az ilyen kutatások nagyban árnyalhatják, vagy esetleg meg is változtathatják azt a képet, amely az egyes alkotók pusztán legismertebb, legjelentősebbnek tekintett munkáiból rekonstruálható.

Perecz rövid filozófiatörténeti bevezetőben rajzolja meg azt az ívet, amelyen a romantika korától a pozitivizmuson át a szellemtörténetig igyekszik elhelyezni a kötetben tárgyalásra kerülő alkotókat, majd új- és modernkori német szerzők (Leibniz, Kant, Herder, Fichte, Wundt, Glockner, Heidegger) munkásságában mutatja ki nemzet és filozófia metszéspontjait. A német példa kétségtelenül a legnagyobb hatást gyakorolta a magyar bölcseletről, de a kelet-közép-európai régió országaihoz élő gondolkodókra is, és nem csupán a nemzetről vallott fölfogásuk, nemzethez és tudományhoz, nemzethez és filozófiához való viszonyuk tekintetében. Úgy gondolom azonban, hogy e német minta fölvezetése ugyan szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy az ebben a témakörben kevésbé pallérozott olvasó megérthesse, hogy bármennyire számottevő is a meinelkei értelemben vett „kultúrnemzeti” nemzetfogalom relevanciája számos magyar bölcseletről nemzetfölfogására nézve, azért mégsem tekinthető analógiának. Például Böhm Károly esetében az „államnemzeti” és „kultúrnemzeti” nemzetfölfogás egyértelműen összefonódik, míg akadnak olyan szerzők is, akik saját gondolataikat éppen a német mintával oppozícióban fogalmazzák meg. A német példa mellett tehát – úgy gondolom – érdemes lett volna legalább az ettől eltérő, ám európaszerte élő és ható francia mintát is bemutatni, már ami a nem-

zeti eszméhez, a nemzet fogalmához való viszonyulást illeti.

Perecz csupán néhány mondatban említi meg, hogy számos nyugat-európai filozófiai törekvés, a német idealizmustól, a francia tradicionalizmuson át az olasz ontologizmusig, tűzte ki célul nemzeti tartalmak kifejezését. Ezeknek a tradícióknak a filozófiatörténeti földolgozása a magyar hagyományénál jóval dokumentáltabb, ezért talán indokolt lett volna az egész munkát egy határozott mozdulatokkal megrajzolt nacionalizmustörténeti keretbe foglalni, ugyanis enélkül a kötet valamelyest azt a benyomást kelti, mintha nem lenne más, mint tematikusan összekapcsolódó, egymásra reflektáló tanulmányok gyűjteménye.

Nagy erénye a kötetnek, hogy határozottan foglal állást annak tekintetében, hogy mi tartozik a magyar „nemzeti filozófia” vizsgálati körébe és mi nem. Így például Perecz elhatárolja a szó szoros értelmében vett „nemzetkarakterológiát”, a pusztán magyar nyelven folytatott filozófiát is magától a „nemzeti filozófiától”, amit nemzeti identitásteremtő/nemzetteremtő folyamatként értelmez, melynek hosszú ideig tartó népszerűségét társadalmi funkciója magyarázza. Voltaképpen a magyar „nemzeti filozófia” kibontakozását a nyugat-európai polgári nemzetek fejlődéséhez képest elmaradott honi nemzetfejlődéssel hozza összefüggésbe, aligha vitatható módon. A kötetben szereplő bölcseletről közül számosan hivatkoznak erre a megállapításra.

Apácai Csere János *Encyclopaediája* mint az első magyar nyelven írott, kora tudományos ismeretanyagának átadására törekvő, elsősorban iskolai használatra szánt tankönyv kerül tárgyalásra, mely egyben Descartes filozófiájának kortárs hazai recepcióját jelenti, s amelyet másfél évszázadig nem követett

hasonló színvonalú bölcseleti teljesítmény. Budai Ferenc hírhedt antikantiánus *Rostája* a maga erősen zárt nemzetfölfogásával, nyers, polemikus hangvételével másfél évtizedre akasztja meg az éppen a tetőpontján tartó Kant-vitát.

Ezt követően Perecz fölvezet a XIX. század első felének akadémiai vitáit, melynek során a nemzeti nyelv elsődlegességének hangsúlyozásán keresztül, az intézményes magyar filozófia kivánalmán át, megfogalmazódik a szubsztantív értelemben vett magyar „nemzeti filozófia” megteremtésének követelménye. Ennek előfeltétele szerint létezik egy bizonyos jól megragadható magyar nemzetkarakter, ennek megfelelően létezik egyfajta sajátosan magyar gondolkodásmód, melyre alapozva meg kell teremteni ennek a magyar nemzetkarakternek és magyar gondolkodásmódnak megfelelő, magyar „nemzeti filozófiát”. Erre a paradigmára épül tulajdonképpen a magyar „nemzeti filozófia” egész tradíciója, egészen az „alkat-diskurzust” lezáró Bibó István munkásságáig. A reformkortól a két világháború közötti időszakig tárgyalásra kerül, a magyar „nemzeti filozófiára” reflektáló alkotók mindnyájan osztották a fenti elvet, csupán abban különböztek egymástól, hogy a nemzetről vallott fölfogásuk mennyire zárt vagy nyitott az „idegen” szellemi termékek recipiálására, illetve milyen esszenciális tulajdonságokat vélnek meghatározónak a magyar alkatra, jellemre, gondolkodásmódra vonatkozólag. Úgy gondolom, ezt Perecz köteté nagyszerűen kifejezésre juttatja.

Az „egyezményes iskola” két legjelentősebb képviselőjének vizsgálatához Perecz láthatóan sokat merít Mester Béla munkáiból, aki alighanem az „egyezményesek” filozófiájának legjobb hazai ismerője, s aki nem melleleg kötetünk lektorálását is végezte.

A továbbiakban néhány kritikai megjegyzésre szorítkozom a teljesség igénye nélkül, hiszen nem szeretném azt a hamis illúziót kelteni e sorok olvasójában, hogy a kötetben szereplő valamennyi alkotó munkásságával, akárcsak e tárgykorre vonatkozóan is, maradéktalanul tisztában lennék.

Dacára annak, hogy az „egyezményesek” célja a „nemzeti filozófia” megteremtése volt, magára a nemzet fogalmára mégis igen ritkán reflektáltak. Én a magam részéről ebben a sajátosan magyar „nemzeti filozófia” létrehozására irányuló törekvésben egy kettős védekezési reflex megnyilvánulását látom. Egyrészt, mint a magyar polgári nemzet megteremtésének és megvédelmezésének eszközt, másrészt, mint a filozófia gyámsága alól éppen ekkor, a XIX. század során „kiszabaduló” szaktudományok általi támadásokkal szembeni fellépést. A filozófiának ezek szerint kell, hogy legyen egy olyan tárgya, ami igazolja saját létjogosultságát, és ami nem tárgya egyetlen más szaktudománynak sem. Úgy gondolom, termékeny szempont lehetett volna, a „nemzeti filozófia” egyezményesek által vallott fölfogását összehasonlítani más, kortárs nyugati fölfogásokkal, s így az összehasonlítás fényében talán világosabbá vált volna hogy a nyugati „nemzeti filozófiák” is ugyanilyen védekezési reflex megnyilvánulásaiként értékelhetők, csak az ő esetükben ez a reflex nem kettős, hiszen a polgári nemzet megteremtésére az ő esetükben ekkorra már rég nem volt szükség.

Mind a Böhm Károlyt, mind az Alexander Bernátot tárgyaló részben szerepel, hogy mindketten „tudatos döntés nyomán tesznek szert magyar nemzeti azonosságutadtra”. Valójában a XIX. századi főként zsidó, de nagymértékben a német családok esetében is tapasztalható egyszerű jelenséggel van itt dol-

gunk, nevezetesen az asszimilációra való erőteljes törekvéssel (lásd Gergely András [szerk.]: *Magyarország története a 19. században*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005, 412–417. és egyéb szöveghelyeken). Látni kell, hogy Böhm és Alexander esete egyáltalán nem különleges és érthetetlen. A laikus olvasó számára talán furcsa, hogy hogyan lehetett valaki magyar identitástudatú, ha még sokáig magyarul sem tudott folyékonyan beszélni, akit első intellektuális élményei és olvasmányai is a német kultúrához kötöttek. Nos, lehetett. Például Böhmöt kisgyermekkorától fogva arra nevelték, hogy: „Magyar vagy! Kosuth, Deák előtt le kell térdepelned!”. Tulajdonképpen tehát Böhm, Alexanderhoz hasonlóan mindvégig magyar identitásúnak vallotta magát, az asszimiláció és az „egy politikai nemzet” légkörében nevelődtek mindketten kisgyermekkoruk óta. A magyar identitást szinte már az anyatejvel szívták magukba. Az ő esetükben tehát nem valamiféle különleges magyarrá válást vagy kettős identitást kell látnunk, hanem egy nagyon jellemző, és egy ilyen soknemzetiségű monarchiában talán érthetően, kultúrpolitikai oldalról is támogatott tendencia megnyilvánulását.

A Böhm és Alexander közötti nézetkülönbség jobb megértéséhez a szerző felhasználja Bretter Zoltán tanulmányát is, amely nemcsak hogy alternatív műveltségelményekről, hanem egyenesen eltérő művelődéspolitikai stratégiákról beszél kettejük kapcsán. Én ezt a megállapítást túlzásnak tartom, sőt még az alternatív műveltségelmény címkéjét is megkérdőjelezem.

A Böhm és Alexander közötti nézetkülönbségnek szerintem nagyon prózai oka van, nevezetesen, hogy míg Alexander a magyar bölcséleti kultúra kiformalásához nélkülözhetetlennek tartja a fordításokat, addig Böhm

nem, ő inkább a minden idegen hatástól mentes originalitás eszméjét állítja előtérbe. Voltaképpen ezek az ellentétesnek látszó fölfogások kiegészítik egymást. Alexander csupán azért hangsúlyozza annyira a recepció fontosságát, mert meggyőződése, hogy ahhoz, hogy majd valamikor kialakulhasson egy böhmi értelemben vett eredeti filozófia magyar földön, annak előfeltétele a filozófiai kultúra meghonosítása.

A kötet egyes fejezetei tartalmaznak olyan „kliséket”, amelyek úgy tűnik számomra, hogy lassan már beépülnek a magyar filozófiatörténetbe az egyes szerzőkkel kapcsolatban. Ilyen „klisék” például az egyezményesek „dilettantizmusára” vagy Alexander „nem túlságosan eredeti, nem túlságosan mély gondolati tartalmakat” kimerítő voltára való utalás. Igaz, ezeket a nem igazán racionalizálható „kliséket” gyakran már a kortársak is alkalmazták, csak ettől még nem feltétlenül válnak igazzá. Azt gondolom, nem túlságosan szerencsés dolog egymáshoz méricskélgni a különböző gondolkodói teljesítményeket, főleg nem szerencsés ezt a ma szemüvegén vagy akár egy más gondolkodó szempontrendszerén át tenni.

Alexander esetében, akinek még teljes bibliográfiája sem ismert, olyan alkotóról beszélünk, akinek az életművére is csupán madártávlatból van némi rálátásunk. Ismerünk néhány fontos művet, néhány tanulmányt, néhány cikket, de sokkal többet nem. Már ha pusztán a „nemzeti filozófia” kapcsán vizsgálom is a szerzőt, rögtön világos, hogy a „népjellem” és „nemzeti szellem” közötti pontos különbségtétel és mindkét fogalomnak ez a rendkívül dinamikus fölfogása, tehát nem örök érvényű, platonikus, történelem fölötti szubsztanciálként való ábrázolása, mennyire különböző a kortársak vagy a megelőző korszak elméleteihez képest. Ez a dinamikus

ábrázolásmód, noha valójában nagyon lényeges, megkülönböztető jegy, szinte az összes Alexanderrel eddig valamilyen formában foglalkozó munkában elsikkadt. Az az igazság, hogy már pusztán ez, a kötet tárgyához legszorosabban kapcsolódó részlet is bizonyítja, hogy Alexanderben többet kell látnunk, mint a jelentékeny hatású intézményteremtőt. Sok tekintetben eredeti, senkihez nem hasonlítható gondolkodó is, még akkor is, ha egyébként ő maga ezt a szempontot egész életében mellékesnek tekintette.

Az egyezményesek „dilettantizmusát” illetően pedig annyit jegyeznek meg, hogy nem mindegy, hogy ki és milyen szempontrendszer alapján alkot ilyen ítéletet. Például Bibó már könnyűszerrel érvel több mint száz esztendő távolából a közösségi alkatra vonatkozó diskurzus plauzibilitása ellen egy olyan korban, amikor már a tudományosság kritériumai, vizsgálati módszerei megszilárdultak, létrejött számos olyan önálló tudományterület, amelyek olyan új eredményeket mutattak föl, amelyekről a reformkor bölcselei nem is álmodhattak. Az „egyezményesek” által használt fogalmi keret egy preszcientikus kor terméke, amely egy meghatározott kihívásra adott válaszreakcióként értelmezhető. E fogalmi keret a maga korában élő és ható volt, hiszen bizonyos társadalmi csoportok körében a közbeszéd részét képezte.

Látnunk kell, hogy az „egyezményesek” és Bibó működése között eltelt száz esztendő alatt gyökeresen megváltozott a történeti szituáció. Megjelent a szociálpszichológiai szemléletmód. Bibó a fiatal Erdei Ferenc munkáin nevelődve ráeszmélt a korábban használatos fogalmi keretek elavult voltára, a megváltozott világban csekély és félrevezető magyarító erejére. Egyébiránt túlzásnak tartom azt a lassan szintén közkeletűvé váló megállapítást

is, miszerint Bibó „megsemmisítené, ellehetetlenítené” az alkat-diskurzusra vonatkozó eszme-futtatásokat. Mégpedig azért, mert igaz ugyan, hogy Bibó határozott és többé-kevésbé koherensen meg is indokolt ellenvéleményt fogalmaz meg a hagyományos „közösségi alkat-diskurzusra” vonatkozólag, ugyanakkor egész álláspontját arra az alapvető, ám kissé soványka megállapításra alapozza, hogy a közösség egyénekből áll, mintegy az egyének összessége, így egy közösséget nem lehet olyanfajta egyéni tulajdonságokkal felruházni, mint az azt alkotókat. Ezzel a megállapítással pedig nem foglalkozik a továbbiakban, csupán kiindulópontként használja, szinte már axiómatikus kijelentéssé változtatva. Ez a kiindulási alap pedig nézetem szerint túlságosan kevés, és még a XX. századon történeti szemmel visszatekintve, valamint a szociálpszichológia újabb eredményeit figyelembe véve még vitatható igazságtartalmú is ahhoz, hogy megsemmisítő erejűnek lehessen tekinteni bármire nézve is. Kétségtelen, hogy Bibó munkássága a tradicionális „alkat-diskurzus” végét jelentette. Annak megsemmisülését azonban nézetem szerint sokkal prózaibb okok, nevezetesen a II. világháború kitérőre és az azt követő események okozták.

Összefoglalóan elmondható, hogy Percz László munkája úttörő jelentőségű a maga nemében, mivel egy, a magyar filozófia történetében régóta meglévő űr kitöltésére tesz kísérletet. Még ha maradtak is fehér foltok a magyar „nemzeti filozófiai” hagyomány feltárását illetően, mely foltok kitöltése talán a következő generációkra hárul, Percz László kötetét így is nagy jelentőségűnek tartom, amelyből rendkívül sokat meríthet az olvasó. A szerző az előszóban úgy fogalmaz, hogy jelen kötet egy kudarcról tudósít. Az én véleményem szerint az eredmény egyáltalán nem

kudarc. Az eredmény pusztán az, hogy nagyon úgy tűnik: a nemzeti filozófiának ez a tradíciója azért mégsem annyira folytonos és egységes, mint ahogyan arra előzetesen számítani lehetett. Kiderült tehát, hogy a magyar filozófia történetének ez a tradíciója diszkontinuus jellegű; részben ez is keltheti azt az érzetet a szerzőben, hogy munkájával nem si-

került eleget tennie egy kontinentális fogalommal leírható monográfia koherenciájának. (Percz László: *Nemzet, filozófia, „nemzeti filozófia”. Eszmetörténeti Könyvtár 7. Budapest: Argumentum Kiadó–Bibó István Szellemi Műhely, 2008*)

Zóka Péter

doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem

Egy korszakfordító kutatóintézmény dicsérete

Chikán Ágnes:

Biológia mindenkinek

Egy kiemelkedő intézménynek vagy személyiségnek különféle méltatását, „laudációját” volt alkalmunk megismerni a hazai és a külföldi szellemi közéletben az elmúlt években, évtizedekben. De szinte példa nélkül áll az az eset, amikor egy sajátosan kiemelkedő, szinte egyedülálló tudományos intézményt úgy dicsér, méltat egy avatott újságíró, hogy maguknak a kutatóhely vezető munkatársainak segítségével, apróbb-nagyobb interjúkon keresztül, szinte kézzelfoghatóan közel hozza az intézményt a laikus olvasóhoz és a képzett szakemberhez egyaránt. Ez történt ugyanis e recenzió tárgyát képező Szegedi Biológiai Központtal (SZBK).

Chikán Ágnes, a jól ismert, Akadémiai Újságíró Díjjal kitüntetett szegedi szerkesztőnő a tőle megszokott olvasmányos kötetben gyűjtötte össze az SZBK-ról írott rövidebb-hosszabb riportjait és beszélgetéseit. Ha Chikán Ágnesről a világhálón keresztül érdeklődünk, megtudhatjuk, hogy a szerkesztőnő nemrég töltötte be hatvanadik életévét, születésnapja ünnepéskor mutatta be hetedik ismeretterjesztő könyvét. E gazdag sorozatból nyilván kiemelkedik e recenzió tárgya,

a *Biológia mindenkinek* című, több mint háromszáz oldalas kötet. A könyv tizenöt fejezetbe sorolva, már országos és helyi napilapokban és más periodikákban megjelent nyolcvannal (!) ismertetéssel és interjúval tartalmaz. Ezek között akad egy-kétoldalas „szösszenet” éppúgy, mint tíz-tizenkét oldalas nívós interjú. Dominálnak a két-háromoldalas napilapi és távirati irodai cikkek, híradások, amelyek első közlésük időpontjában komoly visszhangot váltottak ki, és országszerte ismertté tették Chikán Ágnes nevét.

A tizenöt fejezet közül a szegedi kutatóbázis jobb megismerése szempontjából talán a könyv első két fejezete (I. fejezet: Harminc esztendő számvetése, II. fejezet: Megmérettek és kiválóknak találtattak) és az utolsó fejezete (XV. fejezet: Beszélgetések kutatásról, tudománypolitikáról) nyújtják a legtöbb és legfontosabb eligazító adatot. E három nagy fejezet a maga tizenöt ismertetésével és interjújával szinte teljes képet nyújt az egész kutatóintézmény jellegéről, sikereiről és gondjairól. A kötet zömét kitevő többi tizenkét nagyobb fejezet, a bennük foglalt hetvenhárom (!) leírás és beszélgetés viszont a hazai és a nemzetközi mezőgazdasági és orvosi kutatás problémáinak és eredményeinek hűségesebb tükrökre. Érdekes, helyenként lebilincselő szöveg, amely könnyen érthető, és minden cikke külön-külön is élvezetes olvasmány. Sok fejezetnek külön értéke a szépen rajzolt színes

ábra, vázlat és fénykép, ilyeneket a hazai, de még a külföldi biológiai tankönyvekben is ritkán találunk. Így például a 191. oldal sejtmembrán modellrajza jól követhető, a 220. oldal DNS-chip fotója megfelelően láttatja a génhibák eloszlását. Persze előfordulnak zavaró selejtek is: kár volt például a könyv XII. fejezetének nyitóábrájaként rajzolt szép agymodellt feliratokkal és nyilakkal ellátni, ezek egytől-egyig megtévesztően hibásak!

Chikán Ágnes cikkgyűjteménye a fenti érdemeken felül néhány olyan „rejtett” értéket is magába foglal, amelyeket újabb, részletesebb elemzésekkel volna érdemes alaposabban taglalni. Ilyen például a génmódosított (GMO-) növények ellentmondásos helyzete a mai magyar közgondolkodásban. A hazai közvélekedés egy része ugyanis valamifajta burkolt félelemtől terhes, Chikán Ágnes beszélgetéseiből feltárul a szegedi intézet fontos kezdeményezése e szorongásokkal szembeni sokrétű küzdelemben. A kötet talán legvaszkosabb V. fejezete a maga tizenhárom cikkével teljes egészében a géntechnológiáról, a GMO-ról szól több mint negyven oldalon. Igen értékes és fontos, a közvéleményben a félelmeket eloszlatni hivatott oldalak ezek! A könyv egy másik fejezetében (IX. fejezet, 193. oldal) az intézettel szoros kapcsolatot ápoló Ingo Potrykus svájci növénynevelő professzornak az MTA tiszteleti tagjaként elhangzott székfoglaló előadása kapcsán van szó a GMO-problémáról. Előadásában a svájci szakember határozottan foglal állást a GMO-növények termesztése mellett. Ijesztő az általa vázolt kép: ha ugyanis manapság nem sikerül a különböző országokban a Potrykus által kidolgozott aranyrizsfajták termesztését engedélyeztetni és nagy mennyiségben termeltetni, évenként mintegy tízezer ember halálát segítjük elő, s ezenkívül évi 17

milliárd dollárnyi gazdasági veszteséget is okozunk! Fájdalmas és méltatlan ezért a GMO-növények termesztésétől való európai és egyben hazai idegenkedés!

Egy másik, ugyancsak bántó hazai példa, amelyet ez a kitűnő riportkönyv világít meg: a nemzetközileg már sokat tárgyalt objektivitás kérdése a Nobel-díjak odaítélésénél. A kötet cikkének címe: Amerikai kutatók memóriazavara. Ebben Chikán Ágnes röviden ismerteti a New York-i Eric Kandel 2000. évi Nobel-díjának történetét. Ezt a zavaros históriát egyébként a közeli tudományterületen dolgozó szakemberek már jól ismerik. Kandel az elemi tanulás alapmechanizmusának puhatestű állatok modelljén történt elemzéseért részesült e díjban. De jól tudjuk, hogy ezt a modellt többen – így e recenzió szerzője is – évekkal Kandel előtt már alkalmazták és közölték. Az említett fejezetben Friedrich Péter akadémikus meséli el Chikán Ágnesnek, hogy Kandel előtt mintegy öt évvel a *Neuroscience* című lapban már leírta a prionfehérjének az elemi kondicionálásban betöltött lehetséges szerepét, de a sokszor elfogult nyugati féltekei szerzők, ha kelet európai kollégáikról van szó, sajátos „memóriazavarban” szenvednek!

A nagyszámú „bújtatót” információ részletesebb kifejtésének igénye is azt sugallja, hogy e recenzióban vessem fel e fontos könyv kibővített második kiadásának gondolatát. Chikán Ágnes olyan sokat, olyan alapos felkészültséggel és gondnal dolgozott, hogy egy bővített kiadás indokolt lenne. Ez esetben még súlyosabb okkal viselhetné a könyv a *Biológia mindenkinek* címet, mert a kezünkben levő mostani kiadás csak áttételesen tanít mindenkit biológiára, jobbára az SZBK sikeres harminc évéről, tehetséges kutatóinak teljesítményéről szól, semmint a biológiai